

В първото издание на труд с такъв обем и обхват грешките са неизбежни. Но ще повторя, че цялата литературна общественост, която милее за успеха на начинанието, трябва да го приеме като своя рожба и с полагащата се обич и уважение да се погрижи за усъвършенстването му. Преди всичко необходимо е да се мисли вече за бъдещото второ издание, в което всички грешки и неточности ще бъдат отстранени, ще се преработят основно мъгливите, нищо неказващи характеристики за някои творци. Нека не забравяме, че деветтомната съветска енциклопедия също не е запазена от пропуските — предстои отпечатването на допълнителен том, в който ще намерят място всички пропуснати и ще бъдат поправени всички грешки. Появата на този том стана възможна благодарение на всеотдайната помощ, която получиха създателите на енциклопедията от културната общественост, благодарение на внушенията от гравиданата критика в съветския печат. След издаването на допълнителния том ще започне, разбира се, работата върху подготовката на ново издание.

Такава е съдбата на всички големи енциклопедични справочници по света. Периодично те се издават отново, за да отразят всичко ново, натрупало се през периода, да отразят напредъка на знанията в дадена научна област. В това отношение първото издание на труд като „Речник на българската литература“ наистина след няколко десетки години ще прилича на чернова и това е закономерно, защото всяко по-нататъшно издание ще отразява напредъка на нашата литературна наука, на нашите знания за литературната еволюция.

Редакцията на Речника сега подготвя допълнителен том, в който ще намерят място не само пропуснатите утвърдени от времето творци, а и най-младите български литератори. Разбира се, има противници за включването на младата смяна в една енциклопедия на българската литература, но техните съображения не могат да бъдат оправдателни — Речникът освен литературно-историческо значение има и актуален смисъл, доверието в младите творци е доверие в бъдещето на нашата литература.

Ако помощта на литературния печат бъде доброволна и безкористна, този допълнителен том ще отстрани всички неточности и ще поправи всички пропуски. Не трябва да се допуска неприемливо изостряне на нетворчески литературни страсти, неподходящо за социалистическите етични отношения пренебрежение към труда на колектив от талантливи български литератори, които са се заели с благородната мисия да представят пред съда на обществото първия пълен Речник на българската литература.

Достатъчна е бегла разходка по страниците на новоизлезлия втори том, за да си представим колко много ще допринесе той за развитието на нашите изследвания, колко по-богата и неочаквана става благодарение на него картината на многовековната литературна еволюция, колко непознати за всеки от нас,

интересни личности чакат да се занимаем поотблизо с тях и да ги включим в системата на творческите си концепции. Читателите от всички поколения има какво да намерят и какво да научат от стотиците авторитетно написани статии. Мислено си представям трудностите на тези, които са търсили из архиви и библиотеки биографични данни, библиографски отправки. Откритие за мене са изнесените данни за личности като Ефрем Каранов, Димитър Македонски, Стефан Минчев, Стефан Захариев и др. Възбуди въображението ми и онова, което научих за католическата книжнина по време на робството, а събраните на едно място биографични данни ми внушиха интересни мисли за географското разпределение на българските творци. Може би някои от тези неща ще ми бъдат полезни в бъдещата работа. Убеден съм, че свои открития са направили много литературоведи, че всеки е намерил някоя нова „своя тема“.

Затова мисля, че въпреки неточностите и грешките, въпреки невинаги точното степениране на художествените ценности Речникът е изпълнил своята основна задача — създадено е едно цяло, подчинено на ръководна концепция, в нашето литературно всекидневие вече присъства обемист марксистки систематизатор на натрупаните факти от многовековното развитие на българската литература и признаваме или не това, ние отсеча нататък ще се съобразяваме с неговото реално битие. От нас, от нашите колективни усилия зависи дали развитието на Речника ще спре в тази отправна точка или ще продължи към усъвършенстване. И за да се превърне той в онова неповторимо явление в литературния ни живот, каквото ние искаме да бъде, неговите създатели очакват вниманието на всички строги, но гравидно мислещи критици.

Георги Цанков

„ГЕОРГИ КАРАСЛАВОВ. ИЗСЛЕДВАНИЯ,
ПОСВЕТЕНИ НА 70-ГОДИШНИНАТА МУ“, С.,
БАН, 1976, с. 286

Творческото развитие на писателя Георги Караславов е било винаги във фокуса на съвременните историко-литературни и теоретикокритически изследвания. Неговата ранна проза се превръща в своеобразна проверка за утвърждаващата се пролетарска литературна критика по пътя и към теоретическото и практическото усвояване на марксистко-ленинските принципи за естетическа оценка на художествените ценности и явления. Творческият му път след победата на Деветосептемврийската революция и критическите оценки за отделните му произведения се превръщат в жалони на основните тенденции в съвременния литературен процес, респ. и на литературната критика. В тази връзка можем да разгледаме идейно-

съдържателния облик на юбилейния сборник, посветен на 70-годишнината на писателя.

При съставянето на един юбилеен сборник винаги съществува опасност механично да се включат различни изследвания, които да не надхвърлят добрите намерения на юбилейния повод. Но не така се е получило в дадения случай. Редколегията на сборника е привлякла за участие литературни изследвачи от различни поколения, а това вече разкрива добрия стремеж да се обхване творческото дело на Г. Караславов не само чрез многообразието в проблематиката на отделните статии, но и чрез по-широкия спектър от критически оценки.

Уводната статия на сборника има обзорен характер. Самото ѝ заглавие — „Летописец на комунистическото движение“, предполага и подхода към творческия профил на писателя. Георги Цанев маркира изворите на творческата жизнест, които определят и посоката на творческите търсения, индивидуалността на неговия самобитен талант — трайната връзка с реалния живот и с комунистическата партия. Посочва се, че: „основен обект на художествено пресъздаване у Караславов е борбата на работническата класа, вдъхновена от идеите на комунистическата партия“. В проблемно-конспективен план се очертават основните идейно-тематични линии в прозата на Караславов. Уводният характер на статията предполага и лаконичността на историко-литературните обобщения.

Ако се спрем на финалната статия в юбилейния сборник, то това ще бъде израз не толкова на желанието ни да рамкираме тематичната му съдържателност, колкото да се посочи взаимното допълване между двете статии. В „За някои черти от живота и творчеството на писателя и гражданина Г. Караславов“ Стойко Божков разглежда творчеството на писателя до 9. IX. 1944 г. или, казано по-точно, основните моменти при формирането на „естетическото отношение на Караславов към живота, към действителността“. Биографичните моменти, които авторът привлича, са подчинени на конкретната му научна цел. Те разкриват някои важни страни от идейно-творческото съзряване на писателя. Стойко Божков се противопоставя срещу обособяването на ранните произведения на Караславов — сборниците „На пост“, „На два фронта“, повестта „Селкор“ и романа „Споржилов“ като „особен период от развитието му, преодолан със създаването на „Татул“ и „Снаха“. Засягайки въпроса за художествения критерий за оценка, авторът на статията защитава тезата, че: „противопоставянето на завоеванията на революционната литература през 20-те и 30-те години на каквито и да е други завоевания неминуемо довежда до напускане позициите на идеизма и на класово-партийния подход при оценката на идейно-естетическите явления, в това число и на литературните“. Със страстна полемичност и

критическа убедителност Ст. Божков доказва художествените достойнства на тези ранни белетристични творби. В същия критико-полемичен план се разглеждат и историко-литературните закономерности, свързани с възприемането и налагането на романите „Татул“ и „Снаха“. Подчертавайки научната аргументираност в критическата оценка на Тодор Павлов за романа „Снаха“, авторът на статията акцентира върху опитите да се тушира политическата линия в „положителните“ статии за „Снаха“ от апологетите на буржоазната литературна критика Й. Бадев и Вл. Василев. Защото в случая нямаме „еднакво оценяване на творчеството на Караславов от две противоположни и непримиримо противостоящи идеологически системи“, а опит за превратно критическо тълкуване на идейно-съдържателния замисъл на романа.

По силата на по-друга вътрешна взаимовръзваност можем да разгледаме статията на Христо Йорданов „Творчеството на Вапцаров и Караславов — типологическа характеристика“ и спомените на Бойка Вапцарова за личните и творческите взаимоотношения между Вапцаров и Караславов, за дружбата между двете семейства. Христо Йорданов търси типологическата близост в творческите търсения на двамата пролетарски творци, като разкрива онези моменти от идейно-естетическия им свят, които най-ясно отразяват духовното родство, неговата обусловеност „не само от общия патос на епохата, не само от най-общата идейно-творческа основа на направлението, но и от новите поетически търсения и открития“.

Може би известна прецизираност във фразата би допринесла за по-убедителното извеждане на критическите обобщения, за синтезиране на съдържанието.

Спомените на Бойка Вапцарова носят не само силата на емоционално неподправената автентичност, но и верния критикооценъчен усет за значимостта на документалния факт. Чрез тези спомени стават известни както някои интимни моменти от творческата дружба между Вапцаров и Караславов, така и от взаимното обогатяване на литературния им опит.

В статиите на Емил Георгиев „Разказното изкуство на Георги Караславов и съвременният литературен процес“, на Хр. Дудевски „Усвояване и отстояване на естетическите принципи на светската литература у нас (Г. Караславов и светската литература)“ и на Илия Конев „Интернационалното в българската литература и в творчеството на Георги Караславов“ се търсят по-широките координати на Караславовото творчество, естетическата му съотнесеност с общолитературните закономерности.

В уводната обобщаващо-теоретична част на своята статия Илия Конев поставя категорично въпроса за нерешените принципи въпроси в литературната ни история и критика при анализиране на художественото битие

на интернационалното в границите на новата и на съвременната литература.

Авторът разкрива и защитава същността и категориалните белези на интернационалното — то не е „обикновен идейно-тематичен момент, а преди всичко специфично измерение“ за художествените стойности на литературата, „един от критериите за ролята ѝ като форма на общественото съзнание“. Тази най-обща литературнотеоретическа постановка авторът конкретизира, като подчертава, че е неправилно да се свежда интернационалното до т. нар. „международни теми“ в литературата и още повече да се изчерпва художествената интерпретация на интернационалното с „анализ на произведения с такива мотиви“, защото „интернационалното е специфичен критерий не само за оценка на художествените постижения на дадена литература, но и на нейния принос в световната култура, на действителното ѝ отражение в социалната и художествената съвест на народите“. Разкриването на интернационалното в творчеството на Караславов се осъществява както в литературнотеоретичен, така и в конкретно художествен аспект.

Онова, което в статията на Илия Конев остава повече в сферата на теоретичните обобщения, получава ясна конкретизация в статията на Емил Георгиев „Разказното изкуство на Георги Караславов и съвременният литературен процес“. Богатият литературно-фактологичен материал, чрез който се маркира типологическата близост и сходство в творческите търсения на Караславов и на чешките и полските писатели, представители на метода на социалистическия реализъм — Иван Олбрахт, Владислав Броневски, Леон Кручовски, Ванда Василевска и др., доказва недвусмислено новаторските черти в прозата на Караславов. Типологическите паралели както в идейно-тематичен, така и в жанров аспект разширяват представите ни за богатия творчески свят на писателя и очертават още по-рефлексно мястото му в контекста на славянските литератури. Особено интересна е типологическата аналогия между повестта „Селкор“ на Караславов, „Ана Пролетарката“ на Иван Олбрахт и новелата „Трап“ от сборника „Първа бразда“ на лужишко-сръбския писател Юрий Брезан.

Като логическо доразвиване на литературноведските черти в таланта на Караславов е статията на Георги Димов: „Литературоведът Караславов“. За да проследи и мотивира сложния процес на изграждане на литературнокритическите възгледи на писателя, Г. Димов привлича най-значимото от критическото наследство на писателя за един или друг творчески период. Разгледани са онези статии и рецензии, с които писателят воюва срещу посягательства на сектанството и схематизма: „Художественото качество — основен въпрос“, „Нови имена в литературата ни“ и др. С трезва аналитичност са разкрити литературнокритическите принципи и позиции на Караславов

след победата на Девети септември — „Превъзходството на социалистическата култура“ „За войнствуващата болшевишка партийност в изкуството“ и др. За да уплътни творческия портрет на литературоведа Караславов, авторът разглежда и неговите историко-литературни и критически статии, посветени на писатели като Л. Каравелов, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Елин Пелин и др. В тези статии се разкрива не само естетическият вкус на писателя, но и страстната му публицитична защита на личността и творческото дело на строителите на възрожденската литература и книжнина, на класиците на българската литература. Мемоаристът Караславов — ето още едно от творческите превъзлечения на тази богата личност. Като анализира умението му да вникне в характерологичните особености на писателите, Г. Димов подчертава онези моменти в мемоарно-очерковите произведения на Караславов, които „имат свое самостоятелно значение в литературознанието ни“, защото съдържат ценни автентични факти, интересни мисли и преценки за творческите индивидуалности на А. Страшимиров, Н. Лилиев, Н. Вапцаров, Д. Талев и др.

Идейно-художествената проблематика на отделните Караславови произведения е предмет на литературно изследване в една немалка част от включените в сборника статии. Всяка от тях представява интересно и своеобразно литературноисторическо вглеждане и изследване на художествените тенденции в Караславовата проза. И ако в статията на Тончо Жечев „Замисълът на романа-епопея „Обикновени хора“ са потърсени точните параметри на творческия замисъл и на художествените особености на епопеята, то в литературните изследвания на Л. Бумбалов и Катя Бъклова се акцентира върху идейно-художествената и жанрова ориентация на романите „Татул“ и „Снаха“ в литературния процес през 30-те и 40-те години. С подчертан стремеж за теоретико-философска интерпретация на тези два романа на Караславов в статията на Л. Бумбалов се прави опит да се проследят някои нови моменти в „структурата на повествователната форма“, потърсени са оригиналните „типологически разрешиения — като интерпретацията на темата за частнособственически стихия“ и др. Заслужава внимание и своеобразната литературоведска позиция в статията на Страхил Попов, озаглавена: „Личност и художествен образ (опит за психо-социология на „Татул“ и „Снаха“)“. Тя допълва интересните литературни находки в горните две статии, разкривайки сложността на художественото възприемане. Авторът разглежда как във веригата: писател — литературна творба — читател се съдържат и реализират някои обективни литературни закономерности и художествени тенденции в двата романа. Стр. Попов изследва вариативността на активното кореспондиране на двата романа със съзнанието на съвременния читател, т. е. със съвременността в цялата ѝ обемност.

Както вече споменахме, в съставителския замисъл на юбилейния сборник е залегнала идеята както за различния ъгъл на литературноисторическа и теоретико-критическа интерпретация, така и за всеобхватното изследване на Караславовото творчество в жанровата му сложност и динамичност. В тази връзка оправдано е намерила своето място и статията на Вania Бояджиева — „Образи и конфликти в драматургията на Г. Караславов“. Може би преодоляването на очерковите моменти и засилването на теоретико-литературното начало в анализа би довело авторката до по-значими обобщения и оценки, в които да се открие съвсем конкретно приносния момент на Караславовата драматургия в развитието на съвременния български театър. Едно диференцирано разглеждане на драматизациите на „Татул“ и „Снаха“ е било наложително пак в името на по-детайлното открояване на драматургичните страни в таланта на писателя.

Комплексният характер на юбилейния сборник предполага и по-детайлно изследване на отделни страни от конкретните художествени произведения. Интересна по замисъл, но не-реализирана докрай като естетико-критическо обобщение е статията на Стоян Станоев: „Художествена критика на широките социалисти в „Обикновени хора“, ч. I“. Авторът е избрал значително по-лесния подход към този интересен проблем в първата част от романа-епоса. Оставането на нивото на художествените образи и на не дотам оригиналното тълкуване на литературния текст, непрецизираният изказ пораждат представата за едно незадълбочено осмисляне на богатия творчески замисъл на писателя.

Интересна и тематично обособена е статията на Кръстьо Генов: „Детето и юношата в творчеството на Г. Караславов“. В нея се обхващат основните идейно-тематични и типологични страни от тази значително по-малко изследвана част от творчеството на Георги Караславов. При анализа на детско-юношеските белетристични произведения се разкриват и пътищата на естетическо въздействие върху съзнанието на малкия читател.

Кр. Генов мотивира вътрешната взаимовръзка между повестта „Ленко“ и белетристичните произведения за възрастни — разкази като „Пред портрета“, „На пост“, повестите „Селкор“ и „Танго“, романът-епоса „Обикновени хора“. Тази вътрешна взаимовръзка е обусловена от органичната единност в творческите търсения на Караславов, от естетическите принципи на социалистическия реализъм. В статията на Кр. Генов има и отделни интересни моменти, свързани с изследване на художествената специфика на епичността в идейно-съдържателната структура на повестта.

Интересен опит за литературнокритическо осмисляне на едно от ярките белетристични произведения на Караславов — повестта „Танго“, е статията на Елка Константинова — „По-

вестта „Танго“ на Г. Караславов“. Покрай оригиналните критически ракурси заслужава да споменем и за трайното присъствие на историзма в критикоаналитичните похвати на изследване. Бихме споменали за интересната и добре мотивирана критическа теза, чрез която авторката доказва своята мисъл, че повестта „Танго“ не би могла да бъде написана през 30-те години „не само поради полицейския надзор на цензурата“. Елка Константинова посочва влиянието на следдеветосептемврийските обществено-политически условия върху творческата индивидуалност на писателя, за това, че те му дават възможност „да види в перспектива развитието на сбъднатия и на човешките характери, да осмисли епически близката история чрез резултатите и продължението ѝ в съвременността“.

В статията „Творчеството на Караславов в оценката на литературната критика до средата на 40-те години“ от Иван Радев не само са систематизирани критическите оценки и отзиви за прозата на Г. Караславов, но се прави и сериозен опит за извеждане на някои характерни закономерности в развитието на литературната критика във връзка с това, доколко и как тя е помогнала на писателя да преодолява творческите трудности, свързани със стремежа му за обемно художествено осмисляне на социалните и обществените явления в действителността или пък обратно — затруднявала е белетристичните му търсения с ограничеността и методологическата недалновидност в литературнокритическите интерпретации. Анализът на критическата рецепция на Караславовото творчество от страна на буржоазната литературна критика позволява на автора да осмисли идейно-естетическата им противоречивост от позициите на историческата дистанция.

Статията на Васил Колевски „Творчеството на Караславов и някои проблеми на социалистическия реализъм в българската литература“ донякъде синтезира в обобщаващо-теоретичен план критическите завоевания в останалите статии. Като навлиза в естетическа същност на основните проблеми на социалистическия реализъм, В. Колевски проследява тяхната художествена реализация в различните произведения на Караславов. „Творческото развитие на Караславов илюстрира, от една страна, зрялото художествено утвърждаване на метода на социалистическия реализъм в българската литература, от друга — съзряването и марксистко-ленинското изписване на пролетарско-революционната литературна критика“. Потвърдението на тази своя теза В. Колевски извежда от конкретния анализ на идейно-художествената проблематика и на изобразителната сила на белетристичните творби на писателя.

Би било неточно, ако приемем, че всички включени статии в юбилейния сборник са равностойни. Но в случая по-важно е нещо друго — това, че различните статии са самостоятелен опит за историко-литературно, типоло-

гическо и литературнокритическо изследване на многоаспектната Караславова проза, драматургия, литературна критика, есеистика и мемоаристика. Бихме могли да не приемем безрезервно някои естетически оценки в отделните статии, но това още веднъж потвърждава комплексната сложност и безкрайност на идейно-творческия свят на писателя. И още нещо — тематичната съдържателност на неговото творчество ще разкрива все нови страни в художествената структура на отделните произведения, защото творчеството на Караславов е „естетически отворено“ към динамичните обществени, нравствено-психологически и естетически трансформации в съвременната социалистическа действителност.

Димитър Великов

„ШЕКСПИР. ПЪРВИ СЪПЬКИ“ ОТ МАРКО МИНКОВ С., БАН, 1976. 217 с. (на английски език)

Малка България има един от най-изтъкнатите шекспироведи на нашето време. При всяка среща, която съм имал с представителите на англицистиката от която и да е страна, един от първите им въпроси е бил за проф. Марко Минков. И в това няма нищо чудно. От няколко десетилетия такива авторитетни списания като „Shakespeare Quarterly“, „English Studies“, „Renaissance Studies“, „Shakespeare Jahrbuch“, „Renaissance Drama“ и др. редовно поместват негови студии и научни статии върху Шекспир и английската драма на Ренесанса и Барока.

По случай чествуването на 400-годишнината от рождението на Шекспир в седем страни се появиха негови студии в специални сборници, посветени на юбилея.

Високата компетентност, научна принципност и възискателност на проф. М. Минков са го наложили като желан рецензент и чуждестранните списания непрекъснато му възлагат за оценка трудове на други учени. Сред рецензираните от него автори се срещат имената на един от най-изтъкнатите учени в областта на шекспироведството и на драмата на Шекспировите съвременници.

Проф. М. Минков е член на Шекспировата асоциация на САЩ, удостоен е с титлата *dottor honoris causa* от Шекспировия институт при Университета на Бирмингам в Англия. Той многократно е канен да участва в доклади на световни Шекспирови конференции. Канен е също и да чете лекции в странство.

Някои от най-значителните трудове на проф. М. Минков са излезли не само от неговото име на българин, но са и печатани в България. Сред тях е неговата последна книга: „Шекспир. Първи съпъци“.

В това свое изследване проф. Минков си поставя за задача, както сам той отбелязва в Увода, да разгледа развитието на ранния Шекспир. Макар че първият период от твор-

чеството на великия английски драматург е бил проучван многократно, досега той не е бил обект на такова комплексно изследване, което си поставя за задача да установи основните особености на творчеството на ранния Шекспир, да проследи тенденциите на неговото развитие, да прецени на тази основа смисловата и художествената същност на произведенията от този период и да даде отговор на въпроса за тяхната хронология.

Книгата се състои от пет раздела: Увод и четири глави. Глава първа, озаглавена „Историческите пиеси“, разглежда тетралогията, състояща се от „Хенри VI“, части I, II и III и от „Ричард III“; глава втора е посветена на „Поетиката на историческите пиеси“; глава трета — на трагедията „Тит Андроник“; глава четвърта анализира комедиите от първия период („Укротяване на опърничавата“, „Комедия от грешки“, „Двамата веронци“ и „На празни усилия на любовта“); една притурка е посветена на специалния въпрос за датата на написването на трагедията „Тит Андроник“ и на въпроса за нейното единство; накрая е дадена библиография на използваната литература.

Възприетата от автора стратегия да разглежда най-напред смисъла на произведенията, техните първообрази и начина, по който те са използвани, а после различните драматургични структури и преди всичко поетиката на съответните пиеси прави работата и нейната теза ясни и стройни.

Проф. Минков е възприел един успешно действащ метод на разглеждане на произведенията, който е основан на историческия принцип и който гъвкаво се движи от онова, което бихме могли да наречем брадливско тълкуване на образи и ситуации, до конкретен, лабораторен анализ на стила и строежа на произведенията.

Историзизмът в неговия подход се проявява в разглеждането на условията, които определят идейния и морален смисъл на Шекспировите исторически пиеси. Като проучва как Шекспир използва своите източници проф. Минков показва съотношенията между Шекспир и теориите на неговите съвременници и едновременно с това извлича характерните особености на Шекспировото политическо мислене. По такъв начин той доказва, че Шекспир минава отвъд тесните граници на тютюрдорските историографии, чиято главна цел е да оправдаят абсолютизма, и че по същество, неговото становище е хуманистично и прогресивно. Проф. Минков изтъква, че схващането на Шекспир за разглеждания период е различно от това на Хол, че той гледа на този период „като на поредица от национални катастрофи, дължащи се преди всичко на егоизма на аристокрацията и че при него темата за разногласието се появява по-скоро като обвинение, което има класов, а не политически смисъл“. Авторът на труда изтъква също, че за драматурга наказанието, наложено на Ричард III, е не толкова наказание за клетво-